

Trideset let od sprejetja beguncev v Zbirnem centru Hrastnik

V hrastniški knjižnici smo 1. decembra 2022 organizirali domoznanski pogovorni večer ob tridesetletnici sprejetja beguncev v Zbirnem centru Hrastnik, ki se je odprl maja 1992, kot eden izmed 64 v Sloveniji. Sprva je služil za potrebe beguncev z območja Bosne in Hercegovine (BIH), leta 1997, z novim valom beguncev, še za begunce s Kosova. Nekdanji begunki, Alma Tokmić Mujadžić in Sanela Tabaković sta predstavili vsaka svojo zgodbo in izkušnjo, desetletno delovanje centra pa je dopolnila in predstavila nekdanja zaposlena, Danica Černuta.

Razpad nekdanje Jugoslavije so pospremile vojne na njenem območju med leti 1991 do 2001. V vojne je bilo vpletenih vseh šest nekdanjih jugoslovanskih republik. Vojna se je v Sloveniji končala v desetih dneh, v drugih republikah, kot sta Hrvaška in Bosna in Hercegovina, pa je trajala skoraj štiri leta ... Po nekajletnem miru je ponovno prišlo do konflikta na Kosovu, ki se je nato razširil na Makedonijo, kjer je nastala kratkotrajna državljanska vojna.

Alma, doma iz Alibegovcev, je bila na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja na pragu odraslosti, en mesec jo je ločilo do polnoletnosti, imela je razdelane vse načrte, vse cilje, kaj si želi v življenju.

Stara sem bila 17 let, ko smo doma spremljali vojna dogajanja v Sloveniji. Hudo nam je bilo za tamkaj živeče ljudi, še posebej pa za očeta, ki je kot ekonomski migrant leta 1973 zapustil domači kraj. Tako vojna v Sloveniji, kot na Hrvaškem se mi je zdela daleč od mojega doma. Ko se je začela vojna v BIH, stika z očetom praktično nismo imeli, potem pa je stopil v kontakt z radioamaterjem iz sosednje vasi in ga prosil naj nam naroči, da pridemo v Slovenijo. Mama je bila negotova glede odhoda, težko je bilo pustiti vse za sabo – dom, ki smo si ga celo življenje gradili, prijatelje, sosedo, sorodnike ... Potem pa je sprejela najtežjo odločitev svojega življenja. Skupaj s še dvema mlajšima sestrama (ena stara 16, druga 7 let) smo sedle na zadnji avtobus (po tistem izhodi niso bili več mogoči), ki se je po stranskih poteh prebil do Splita. Mama je bila v šoku, zato sem prevzela vlogo vodje. Pot smo nadaljevale do Zagreba, Rogaške Slatine in končno do Celja, kjer smo se šele naslednji dan lahko objele z očetom (iskat nas je šel v Zagreb). Očetov nasvet, naj imam v žepu vedno kak žeton za telefonsko govorilnico, če se kaj zgodi (takrat ni bilo mobilnih telefonov), je na tej poti prišel še kako prav. Oče nam je prej tudi večkrat obljubil, da bomo prišle v Slovenijo k njemu na počitnice ... Zdaj smo res bile v Sloveniji, a žal ne na dopustu.

Sanela je bila, ko je vojna zarezala v njeno življenje še otrok, stara 10 let.

Moja družina je bila ena od zadnjih, ki so zapustile naše mesto, Vlasenico. Oče mi je umrl pred vojno, tako da smo bili poleg mame še štiri otroci – trije bratje in jaz. Zaradi vojne smo morali zapustiti svoj dom, rodni kraj, domače okolje, svojce, prijatelje. Nismo vedeli, kam gremo, do kam bomo sploh lahko prišli. Smo pa bili prepričani, da se bomo hitro vrnili nazaj ... Slišala sem najstarejšega brata, ki je govoril mami: »Pejte zdaj na varno, dokler se situacija ne umiri, vidimo se pa čez dva tedna«. Z bratom se od takrat nikoli več nismo videli. 19. 4. 1992 smo se jaz, mati in moj drugi brat (tretji se nam je pridružil kasneje), skupaj s še veliko naših sokrajanov s tovornjakom, ki je bil prepoln žena in otrok, pripeljali do Brčkega, kjer so nas evidentirali. Iz Brčkega smo z avtobusom prispeli v Slovenijo, v Ljubljano. Od tam so nas isti dan odpeljali v vojašnico Velike Bloke, kjer smo bili 5 tednov. V vojašnici sem se počutila grozno, nismo imeli stika z zunanjim svetom, gibanje je bilo omejeno na kompleks

kasarn, prisotni so bili oboroženi vojaki - stražarji, ki so, kot smo kasneje izvedeli, varovali skladišče. Zaradi sorodnika, ki je živel v Hrastniku smo se prestavili v Zbirni center Trbovlje, ki je bil urejen v blokih ob termoelektrarni, ob Savi. Nato smo se prestavili v Hrastnik.

Alma se spominja, da so v Hrastnik prišli dejansko po naključju.

Želele smo ostati v Celju, blizu očeta, a je bil zbirni center poln, očetovo podjetje Gradis pa je imelo barako v Hrastniku. Tako so s sestrama in mamo prišli v Hrastnik. Moja prva misel je bila »O moj bog, smo prišli v orlovo gnezdo?« Videla sem samo nebo nad glavo ... Ampak bile smo hvaležne, da imamo zagotovljeno hrano, posteljo, varen kotiček.

Maja leta 1992 je Občina Hrastnik za begunce zagotovila namestitev v lesenih objektih, petih barakah v Naselju Aleša Kaple, na »Leši«, kapacitete do 200 oseb. Sklenjen je bil dogovor z lastniki teh objektov (Gradis Celje, Geološki zavod Ljubljana, Rudarska gradbena dejavnost Trbovlje – RGD Trbovlje). Za begunce so bili na občinski ravni v prvi fazi zadolženi občinski štab za civilno zaščito in občinska organizacija Rdečega križa. Z odprtjem Urada za priseljevanje in begunce leta 1993 na republiški ravni je le ta prevzel nadaljnjo organizacijo in oskrbo.

Saneli se je v spomin globoko vtisnila podoba barak, saj do takrat v svojem kratkem življenju še ni videla nobenih.

Priznam, da ko sem jih zagledala, mi niso bile nič kaj lepe, bile so grde. V sebi sem pomislila: kam smo pa zdaj prišli, a zdaj bomo pa tukaj živeli. In ja, v teh barakah sem preživela deset dolgih let. Čez čas so te na začetku grde barake postale v mojih očeh manj grde ... Postale so moj drugi dom, saj drugega doma nisem imela. Tako je bilo tudi z umazano vzmetnico, ki sem jo na začetku zakrivala z lastnimi oblačili, da sem lahko na njej zaspala - čez čas sem jo vzela za svojo in sem lahko brez težav spala na njej.

Obe se spominjata tudi prostorske stiske, ki je vladala ob prihodu. V eni sobi sta bili nameščeni dve ali več družin, odeje so bile brez prevlek ...

Alma pove, da so si sobo delili z 11 osebami, starimi od 2 – 50 let. Vseeno poudari, da se nihče ni pritoževal, vsak je bil zatopljen v svojo bolečino, vsi so bili v »istem zosu«. Hvaležni so bili za vsako malenkost, a so pogrešali svojo hišo, vse svoje, tudi klet, ki je služila za zaklonišče. Medsebojno so si pripovedovali zgodbe, usode so bile težke. Eni so za vedno izgubili svoje najbližje.

Sanela doda, da je bilo v njihovi sobi v velikosti 3x3 metrov na začetku 7 oseb (poleg nje še mama, brat, teta, tetine tri hčere), čez eno leto po prihodu njenega drugega brata in še enega sorodnika pa jih je bilo 9, postelje je pa bilo le pet. V njihovi sobi je bilo tudi 5 šoloobveznih otrok. Učenje je bilo zelo oteženo ampak je kljub temu šlo. Spomni se, da so se učili tako, da so si prste dali v ušesa, da se med seboj ne bi slišali. Kasneje je bilo omogočeno, da imajo lahko znotraj barake, v hodniku en štedilnik. Na njem so si lahko kaj sami skuhal, spekli, največkrat kavo ali čaj - če si ga oz. jo seveda imel. Morali so se naučiti živeti skupaj, se prilagajati, kar je bilo neizogibno. Po končani vojni so se nekateri begunci vrnili nazaj domov, nekateri so odšli v druge države. V tem času je po sobah lahko bivala po ena družina, vendar le v tistih sobah, ki so bile manjše. Nato je spet prišlo do spremembe, ko so začeli prihajati begunci s Kosova, kar je spet pripeljalo do prostorske stiske.

Poskrbeti je bilo potrebno tudi za prehrano, higieno, pranje perila ...

Sanela tu pove, da so v eni baraki imeli v sanitarijah dva stranišča in eno kopalnico. Na začetku so prali perilo na roke, po določenem času so dobili pralni stroj ... Na primer, ko si šel na stranišče je bila vedno vrsta in si moral čakati, nikoli ni bilo prosto, tako je bilo tudi s tuširanjem, pranjem, pomivanjem ... torej veliko čakanja in prilagajanja. Kasneje, ko se je vojna končala, se je ta prostorska stiska malo sprostil ...

Alma doda, da so imeli najprej 2 obroka, mlajši od 14 let pa 3. »Višek« hrane so si delili med seboj ... Skladišče PUH-a (Podjetje za urejanje hudournikov, sosednja stavba) je bilo začasna jedilnica. Prvo poletje je bilo zelo toplo, spomni se da vode ni primanjkovalo, saj so zaposleni poskrbeli za cisterne pitne vode ... Sanela pove, da so v PUH-ovem skladišču potekale tudi prve delavnice s slovenskimi prostovoljci in da ji je najbolj v spominu ostala prostovoljka Breda, učiteljica iz osnovne šole.

Sedem mesecev po odprtju centa, decembra 1992 je bila z donatorskimi sredstvi Swiss Relief Disaster Unit iz Švice zgrajena nova stavba z večnamenskim prostorom, ki je služil kot jedilnica, učilnica, prostor za športne in prostočasne dejavnosti, prostor za kulturne dogodke, za opravljanje verskih obredov. Poleg njega pa še pisarna, sanitarije in depo. Stavba je imela hišno številko Naselje Aleša Kaple 26. Priporočilo za izgradnjo objekta je dala prva prostovoljka v centru, Španka Arrancia Del Sotto, ki je kasneje doktorirala na temo begunstva. V Zbirni center so namreč prihajali številni prostovoljci, tako iz Slovenije, kot tujine. Skrbeli so za pomoč v materialnih dobrinah, kot tudi psihosocialno pomoč.

Alma se najbolj spominja italijanske prostovoljne organizacije, ki je vsak mesec center oskrbovala s prehrano in higienskimi potrebščinami. Z različnimi dejavnostmi so se trudili otrokom vnesti radost in veselje v njihova življenja, da so pozabili na vse grozote. Nekajkrat so omogočili letovanje v Vareseju, Italiji. Tudi sama je bila vodja skupine otrok enega izmed takšnih počitnic. Določene skupine otrok so obiskale Španijo, tudi Francijo, npr. njena sestra ima še zdaj stike s francosko družino. Sama se je kot vodja skupine z otroki dvakrat udeležila enotedenskega arheološkega izkopavanja v Rodiku, kamor so jih povabili s Fakultete za arheologijo.

Sanela doda, da so jim prostovoljci dali občutek pomembnosti, sprejetosti, zaželenosti. Z njihovo pomočjo so za ta čas pozabili na žalost, nemir, tesnobo. Organizirali so razne delavnice, družabne igre, športne aktivnosti, razna tekmovanja, prireditve, tombolo, modno revijo, izlete, jih učili tuje jezike ... Bili so sodelovalni. Pustili so, da so bili begunci udeleženi tako pri sami organizaciji kot pri izvedbi vsega, kar so počeli. Najbolj priljubljena je bila tombola. Vsako leto so skupaj organizirali prireditev za novo leto. Prostovoljci so jih obiskovali vse do zaprtja centra, torej tudi takrat, ko jih je bilo le še nekaj družin v centru. In tudi po zaprtju, so jih nekajkrat obiskali v novih domovih, saj so (z nekaterimi) stkali prijateljske vezi.

Življenje v centru je zaznamoval prostovoljec Bernard McMahon, Anglež iz Leedsa, upokojeni predavatelj na vojaških ladjah, iz organizacije Bosnian support foundation London. Bil je prava legenda, saj je v skromnih razmerah bival v centru, med begunci. Vsem je bil v veliko pomoč: učil je angleščino, organiziral izlete, pohode, pomagal finančno, prisluhnil potrebam (kupal sadje, poskrbel za blago za rjuhe). Njegove pozdrave je predala Danica Černuta, saj še živi, star 87 let.

Oblačila in hrano je zbirala skupina občank pri Komisiji za ohranjanje tradicij pri Združenju borcev in udeležencev NOB Hrastnik, organizirale so tudi pogostitve in pogovore, skrbele za foto spomine za begunce ... Za svoje delo so leta 2002 prejele bronasto občinsko priznanje. Od maja 1992 do junija 1992, v 10 letih, so center obiskale 115x. Skupino so sestavljale Justa Bevec, Vida Volker, Milka Brečko, Rezi Ramšak, Rezi Projič, Milena Markovič, Valči Bradaševič. Med obiskovalci smo na prireditvi pozdravili Rezi Ramšak, ki je še edina živa.

Sanela se spominja, da so bili to zelo prijetni in ljubeči obiski, kot so rekli babice (babe) Juste in ostalih babic iz njihovega društva. Družile so se z našimi materami in jih tako razbremenile. Tako matere kot otroke so ob svojih obiskih vedno obdarile, kar je vse razveseljevalo, seveda najbolj nas, otroke. Spomnim se dolge vrste pred večnamenskim prostorom, kako smo otroci z neučakanostjo čakali za prejem darila s strani naših babic.

Poskrbeti je bilo potrebno tudi za izobraževanje. Sprva so v zbirnem centru potekali tečajji slovenščine, nato se je oblikovala t. i. begunska šola. Alma je v njej sodelovala kot učiteljica.

Takrat smo otroke poučevali »učitelji in učiteljice«, ki smo skupaj z otroki pribežali v Slovenijo. Dejansko smo bili brez ustrezne formalne izobrazbe, pouk smo izvajali po bosanskem učnem načrtu v materinščini in pod mentorstvom pravih učiteljev. Nižji razredi so bili kombinirani (1. - 2. razred, 3. - 4. razred, 5. - 8. razred so poučevali predmetni učitelji). Usposabljali smo se v Centru za svetovanje otrok in mladostnikov pod pokroviteljstvom organizacije Soroš, kjer smo pridobivali nova znanja s področja psihologije, razvoja otrok in njihovih čustev ... Pouk je potekal v zbirnem centru sprva za vse oddelke skupaj, nato v izmeni dopoldne/popoldne, višji razredi pa so imeli improvizirano učilnico v hrastniškem delavskem domu, športno vzgojo v telovadnici. Ko je ministrstvo za šolstvo in šport dalo zeleno luč za vključitev beguncev srednješolcev v srednje šole, sem se vpisala v 4. letnik trboveljske gimnazije in dopoldne obiskovala gimnazijo, popoldne pa poučevala kombiniran oddelek 3.- 4. razreda. Želela sem dati svoj doprinos ter zapolniti svoj vsakdan. Gimnazijo sem uspešno končala.

Begunske osnovne šole so se ukinile junija 1995, septembra istega leta so osnovnošolci začeli obiskovati osnovno šolo v Hrastniku in na Dolu. Sanela je slovensko šolo pričela obiskovati šele v 1. letniku srednje šole leta 1995/96.

Takrat smo begunci imeli veliko težav, ovir pri samem vpisovanju v srednje šole. Manjkalo je informacij; opore oz. podpore s strani pomembnih prav tako ni bilo kaj dosti zaznati. Predvsem smo bili prepuščeni sami sebi, svoji lastni iznajdljivosti. Na srečo mi je pomagal znanec naše družine. Zame je bilo izobraževanje zelo pomembno. V vsej negotovosti, žalosti, nesreči begunstva in begunskega življenja sem v šolanju videla luč, rešitev, upanje, prihodnost. Prva leto je bilo težko, saj sem se poleg vsega morala še navaditi na slovenščino - a mi je hitro steklo. Po uspešno zaključeni srednji šoli sem imela željo nadaljevati izobraževanje, čeprav me je preveval strah ali bom zmogla, v smislu finančnih zmogljivosti. Kljub tej finančni negotovosti je bila želja po izobraževanju močnejša in sem se tako vpisala na študij socialnega dela na Univerzi v Ljubljani. Pomagala mi je Slovenska filantopija, Agencija Združenih narodov za begunce UNHCR, pa tudi sami z mamó sva poprijeli za vsako delo.

Za organizacijo in delovanje centra so skrbeli zaposleni. Obe, tako Sanela kot Alma povejo, da so jim zaposleni v zbirnem centru vedno stali ob strani,

prisluhnilo potrebam in željam in, če so le lahko, jih tudi uresničili. Danica Černuta je v svoji delovni dobi sedem let preživela v hrastniškem zbirnem centru. Sprva kot dežurna, nato kot namestnica vodje in vodja kuhinje.

Pravi, da so bili večinoma zaposleni preko javnih del, število zaposlenih se je prilagajalo številu beguncev. Glavna naloga je bila poskrbeti, da delovanje centra nemoteno poteka: da je razdeljena hrana, toaletne potrebščine, obleka. Preverjalo se je, če so očiščeni hodniki v barakah - po listi dežurnih, vsaka družina je bila na vrsti 1x tedensko. Ker je bilo gibanje od začetka omejeno, so se za izhod pisale dovolilnice, četudi so begunci zapustili center za uro ali dve.

Veliko opravil je bilo potrebno narediti hitro, veliko je bilo improvizacije. Pravi, da so imeli dobro in iznajdljivo ter tudi avtoritativno vodjo Tjašo Kohne (Logar), žal že pokojno, ki je probleme reševala hitro in učinkovito. Prav zaradi tega je bil Zbirni center Hrastnik za zgled drugim centrom po Sloveniji. Bili so tudi edinstven center, kar se tiče narodnosti: največ je bilo muslimanov iz BIH, sledili so Hrvati iz BIH, Srbi iz BIH, od leta 1997 begunci iz Kosova in nazadnje še osebe brez statusa začasnega zatočišča.

Na ravni občine so sodelovali z občinsko upravo, hrastniškim Rdečim križem (poleg materialne pomoči beguncem so skrbeli tudi za evidenco le teh), gasilci (sprva so skrbeli za prevoze beguncev, po nizozemski donaciji vsem slovenskim zbirnim centrom so prejeli službeni avto), policijo, centrom za socialno delo, zdravstvenim domom, upravno enoto .... Veliko so sodelovali tudi z ambasado oz. konzulatom Bosne in Hercegovine. Spominja se, da so bili potni listi tako dragi, da so denar zanje zbrali prostovoljci iz Italije. Ko so begunci začeli odhajati ali nazaj v matično domovino ali v tujino, so pri urejanju dokumentacije sodelovali tudi s številnimi tujimi veleposlaništvami (Avstralija, ZDA, Irska, Švica, Kanada) in častnim konzulatom iz Švice. Sodelovali so tudi z Agencijo Združenih narodov za begunce UNHCR, Slovensko filantopijo, fundacijo Soroš, raznimi ministrstvi ... Avgusta 1997 si je namestitev 80 oseb brez statusa in oseb s statusom ogledal takratni varuh človekovih pravic Ivo Bizjak.

Med zaposlene so spadale tudi kuharice, ki so kot prostovoljke delale v kuhinji zbirnega centra, ko je bil zgrajen večnamenski objekt. Sprva so hrano namreč vozili iz hrastniškega hotela, ki ga je upravljal ŠRC Polževo. Ko je bila urejena kuhinja v kontejnerjih v samem centru sta delo prevzeli dve zaposleni hotela. Kasneje so kuhanje prevzele begunke same in sicer Atija Tokmić, Čaržija Mujkić, Merima Zukić, Šefika Zukić, Rasema Huzejrović, Muniba Mehinović, Bečirevič Šehra, Hedija Kruško, Elma Avdić, Zumra Mrkalj.

Z izboljšanjem razmer v Bosni in Hercegovini in na območju Kosova so se begunci začeli počasi vračati domov. S tem so se začeli zapirati zbirni centri. Zbirni center Hrastnik je Urad za priseljevanje in begunce zaprl 1. 8. 2002 in objekte vrnil lastnikom.

Alma je center zapustila že prej, leta 1995, ko se je poročila in si v Hrastniku ustvarila družino. Posvetila se je vzgoji danes že odraslih sinov in se zaposlila v vrtcu. Opravlja delo, ki jo osrečuje. Sanelina družina je zapustila center kot ena izmed zadnjih, leta 2002. Takrat so imeli tri možnosti: ali se vrniti nazaj v BIH, si poiskati privatno namestitev ali se preseliti v zbirni center, ki je še bil odprt. Žal se domov niso mogli vrniti, zato so si poiskali stanovanje v Hrastniku. Doštudirala je socialno delo, se zaposlila na področju socialnega dela in svoj poklic z veseljem opravlja.

Evropska komisija je BIH 12. oktobra 2022 podelila status kandidatke za vstop v Evropsko unijo. 10 dni pred tem so bile izvedene splošne volitve treh članov predsedstva BIH, volivci so izbirali tudi poslance spodnjega doma parlamenta BIH ter parlamentov obeh entitet.

Tako Alma kot Sanela sta danes državljanke Republike Slovenije in sta v Sloveniji preživele več let kot v Bosni pred vojno. Alma pravi, da bo en del nje za vedno ostal tam. Domov so se vrnili vsi njeni, tako da se rada vrača v svoj kraj, prav tako v moževega. Življenje v Bosni se je nekako vrnilo v stare tirnice, medtem ko politika še vedno ni usklajena. Sanela pove, da lahko zase reče, da je zelo dobro integrirana v slovensko družbo. Hkrati pa ohranja svoje korenine, etnično identiteto, vrednote. Rada se vrača v matično državo, v svoj rodni kraj, ohranja vezi s sorodniki in prijatelji. Vsem na kratko pove da je Bošnjaška Slovenka in Slovenska Bošnjakinja.

Pogovorni večer se je zaključil z avtorsko pesmico zahvale vsem Hrastničanom in Hrastničankam. Napisal jo je takrat 8-letni osnovnošolec Emir Čobo. Z njo je nastopil na prazniku Občine Hrastnik 1993.

**MNOGI LJUDI DOM IZGUBIŠE,
OSTAŠE BEZ OGNIŠTA SVOG -
ALI MNOGI IH SLOVENCIM PRIMIŠE.
SADA SAM I JA IZBJEGLICA TU,
U BARAKAMA NA BREŽULJKU U HRASTNIKU.
U POČETKU SU NAM DANI BILI TUŽNI
DOK NAM HRASTNIK NE POSTADE
NAŠ DOM DRUGI MILI.
NE OSJETIMO NI MRŽNJU NI BIJEDU,
JER DALI SU NAM BONBONE I SLADKIŠE,
ŠTO I SVI NORMALNI LJUDI JEDU.
ZATO SLOVENCIMA REČI ČU HVALA ZA SVE
ŠTO SU NAM DALI,
ZAHVALIT ČU SE I DRUGI PUT,
KAD NE BUDEM MALI.**

Emir Čobo